

Ceutorhynchus hampei en *C. ignitus*: twee snuitkevers van *Berteroa incana*, nieuw voor de Nederlandse fauna (Coleoptera: Curculionidae)

TH. HEIJERMAN, K. ALDERS & H. T. EDZES

HEIJERMAN, TH., K. ALDERS & H. T. EDZES, 1995. *CEUTORHYNCHUS HAMPEI* AND *C. IGNITUS*: TWO WEEVIL SPECIES OF *BERTEROA INCANA*, NEW TO THE FAUNA OF THE NETHERLANDS (COLEOPTERA: CURCULIONIDAE). – *ENT. BER., AMST.* 55 (6): 102-104.

Abstract: Two species of weevils are reported for The Netherlands for the first time. *Ceutorhynchus hampei* was swept from *Berteroa incana* in the provinces of Gelderland (Millingen and Nijmegen) and Limburg (Weert and Afferden). From the same plant species and from the same localities near Nijmegen, Weert and Afferden also *Ceutorhynchus ignitus* was collected.

Th. Heijerman, Tarthorst 597, 6708 HV Wageningen.

K. Alders, Venlosingel 32, 6845 JB Arnhem.

H. T. Edzes, Kaaplandstraat 27, 6543 PB Nijmegen.

Inleiding

Grijskruid (*Berteroa incana* (L.) DC.) is in Nederland en met name in Noord-Limburg een gewone verschijning (Weeda et al., 1987). Uit de ons omringende gebieden zijn diverse soorten snuitkevers bekend die monofaag op deze plant voorkomen (Koch, 1992) en die bij ons nog niet zijn waargenomen. Twee van deze soorten, namelijk *Ceutorhynchus hampei* Ch. Brisout en *C. ignitus* Germar, zijn nu ook in Nederland verzameld.

Het oorspronkelijke areaal van grijskruid, een graanadventief, ligt in Midden- en Oost-Europa en West- en Midden-Azië. De soort heeft zich van daar uit in westelijke richting uitgebreid. De eerste vondst in Nederland dateert van 1835 en de soort is nu niet zeldzaam in het zuidoosten van het land. Het voorkomen van grijskruid is niet (meer) beperkt tot de oorspronkelijke standplaatsen (molenbelten en dergelijke) en de plant wordt nu in ons land als ingeburgerd beschouwd (Weeda et al., 1987; Van der Meijden, 1990). Mennema et al. (1985) merken op dat de soort sinds 1950 een lichte achteruitgang te zien geeft (voor 1950: 197 uurhokken; na 1950: 149 uurhokken). Het is mogelijk dat aan deze achteruitgang een halt

wordt toegeroepen als gevolg van het met opzet uitzaaien van deze plant. De gemeente Ede, bijvoorbeeld, heeft op diverse plaatsen binnen haar grenzen zogenoemde plukakkers aangelegd. Deze worden ingezaaid met zeer gevarieerde zaadmengsels waarin grijskruid een groot aandeel heeft. Vanuit deze akkers zou grijskruid zich mogelijk verder in Nederland kunnen uitbreiden.

Ceutorhynchus hampei werd in Gelderland gevangen bij Kekerdom (Millinger Waard, 4.viii.1993, 2 exemplaren) en Nijmegen (vi.1994 - ix.1994, totaal ± 60 exemplaren). Bij bestudering van nog niet bewerkt materiaal in de collectie van de laatste auteur bleek de soort hier al eerder verzameld te zijn (21. viii.1984, 6 exemplaren; 5.vi.1990, 6 exemplaren). In Limburg werd *C. hampei* verzameld bij Weert (10.v.1994, ± 50 exemplaren) en bij Afferden (30.viii.1994, 4 exemplaren).

Op drie van bovengenoemde locaties werd ook *Ceutorhynchus ignitus* op grijskruid aangetroffen, namelijk Nijmegen (viii.1994 - ix.1994, totaal 8 exemplaren), Weert (10.v.1994, ± 50 exemplaren) en Afferden (30.viii.1994, 1 exemplaar).

Bij Kekerdom werd *C. hampei* gevangen op een grazige dijkhelling waarop verspreid

enkele planten grijskruid voorkwamen. De overige vangplekken betroffen tamelijk droge, ruderaal terreinen waar grijskruid in groot aantal aanwezig was. Beide soorten werden met een sleepnet verzameld; bij Nijmegen kon *C. hampei* ook 'met de hand' gevangen worden tussen en onder bladrozetten van grijskruid.

Ceutorhynchus hampei Ch. Brisout

Ceutorhynchus hampei was vroeger ondergebracht in het genus *Neosirocalus*, waartoe bijvoorbeeld ook de bij ons zeer algemene *C. floralis* Paykull behoorde. *Ceutorhynchus hampei* kan van de andere soorten van deze groep makkelijk worden onderscheiden op grond van de lange, getande klauwtjes.

Volgens Scherf (1964), Lohse (1983) en Koch (1992) leeft *C. hampei* monofaag op grijskruid. Scherf (1964) schetst de ontwikkeling van deze soort. Het vrouwtje legt in juli meerdere eieren in de jonge vruchtjes van de waardplant; de larven leven van de onrijpe zaden. Het larvestadium zou ongeveer een maand duren, waarna, in augustus, de verpoping plaatsvindt in een aarden cocon in de grond. De popduur bedraagt één tot twee weken.

Lucht (1987) vermeldt *C. hampei* voor alle onderscheiden gebieden binnen Midden-Europa met uitzondering van Noord-Zwitserland en de Benelux-landen. Dieckmann (1972) noemt als verspreidingsgebied het zuiden van Noord-, Midden-, Oost- en Zuidoost-Europa, Italië en de Kaukasus. In Frankrijk, in het noordoosten van het land, werd *C. hampei* in 1977 voor het eerst verzameld door Sorel (Tempère & Péricart, 1989).

Dieckmann (1972) en Tempère & Péricart (1989) melden een mogelijke uitbreiding van deze soort vanuit het oosten, inmiddels tot in het Rheinland. Scholze (1991) vermeldt de eerste vondst van *C. hampei* in de noordoostelijke heuvels van het Harz-gebergte. Hij schrijft dat deze soort uit Finland, de Balkan en de Kaukasus in het begin van deze eeuw Duitsland bereikt heeft en zich steeds verder naar het westen zou uitbreiden. Volgens

Lohse (1983) zou *C. hampei*, als gevolg van de westwaartse uitbreiding van het areaal van grijskruid gedurende deze eeuw, nu wel overal in Midden-Europa voorkomen, met uitzondering van de berggebieden.

Ceutorhynchus ignitus Germar

Ceutorhynchus ignitus behoort tot de groep van de *Ceutorhynchus*-soorten met een metaalblauwe kleur, waarvan *C. erysimi* (Fabricius) de meest algemene soort in Nederland is. De identificatie levert, bijvoorbeeld met Lohse (1983), geen problemen op.

Volgens Scherf (1964), Lohse (1983) en Koch (1992) leeft *C. ignitus* in ons gebied monofaag op grijskruid en zouden de imago's van mei tot oktober op allerlei droge ruderaal plaatsen op die plant kunnen worden waargenomen. Uit het voormalige Tsjechoslowakije zijn opgaven bekend van rotsschildzaad (*Alyssum saxatile* L.) en andere cruciferen, in Frankrijk zou ze ook op muurbloemmosterd (*Coincya cheiranthos* (Vill.) Greuter & Burdet) en mierik (*Armoracia rusticana* Gaertner, Meyer & Scherb.) gevonden zijn (Hoffmann, 1954; Koch, 1992). De larven leven in het topgedeelte van de stengel terwijl de verpoping plaats vindt in de bodem.

Everts (1903) neemt *Ceutorhynchus ignitus* wel op in zijn determinatietabellen maar vermeldt daarbij dat de soort niet inlands is maar bijvoorbeeld voorkomt in Westfalen (Eberswalde). Volgens Everts (1922) is de soort "... in Duitsland zeer algemeen op *Capsella bursa pastoris* Mnch. volgens Kleine en Reitter op *Berteroa incana* D. C., wat betwijfeld wordt". In Brakman (1966) wordt de soort als voorkomend in het omliggende gebied genoemd. Lucht (1987) meldt het voorkomen in alle onderscheiden gebieden van Midden-Europa met uitzondering van Noord-Zwitserland. De soort zou naar het westen toe zeldzamer worden (Lohse, 1983), in Engeland komt zij niet voor (Morris, 1991).

De tot nu toe bekende vindplaatsen van *C. hampei* en *C. ignitus* liggen alle in de omgeving van Noord-Limburg, waar grijskruid een

algemene bermplant is geworden. We hebben uiteraard de bovengenoemde plukkers intensief bemonsterd, echter zonder resultaat. Het is onze indruk dat beide soorten vooral verzameld kunnen worden op plaatsen waar grijskruid al sinds langere tijd voorkomt. Op de vangplek bij Nijmegen komt grijskruid bijvoorbeeld al ten minste 14 jaar achtereenvolgend voor, terwijl op en in de buurt van de vangplek bij Afferden de plant al meer dan 25 jaar zou voorkomen (persoonlijke mededeling J. Cuppen). Gezien het feit dat grijskruid al zolang in ons land voorkomt lijkt het ons niet waarschijnlijk dat de ontdekking van *C. hampei* in Nederland een gevolg is van de door Lohse (1983) gesuggereerde westwaartse uitbreiding van de waardplant.

Er worden de laatste tijd met enige regelmaat nieuwe snuitkeversoorten voor de Nederlandse fauna verzameld. Dit komt doordat de snuitkeverfauna van ons land nog steeds onvoldoende bekend is; gericht en volhardend zoeken op specifieke voedselplanten zal dan al snel iets opleveren. Overigens zijn er nog vier snuitkeversoorten die uitsluitend of bijna uitsluitend op grijskruid leven en nog niet in ons land verzameld zijn: *Ceutorhynchus canaliculatus* Ch. Brisout, *C. puncticollis* Boheman, *C. thomsoni* Kolbe en *C. dubius* Ch. Brisout!

Literatuur

- BRAKMAN, P. J., 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggend gebied. – *Monogrn ned. ent. Ver.* 2: i-x, 1-219.
- DIECKMANN, L., 1972. Beiträge zur Insektenfauna der DDR: Coleoptera – Curculionidae: Ceutorhynchinae. – *Beitr. Ent.* 22: 3-128.
- EVERTS, E., 1903. *Coleoptera Neerlandica* 2: i-iv, 1-796. Nijhoff, 's Gravenhage.
- EVERTS, E., 1922. *Coleoptera Neerlandica* 3: v-xviii, 1-668. Nijhoff, 's Gravenhage.
- HOFFMANN, A., 1954. Coléoptères curculionides, deuxième partie. – *Fauna Fr.* 59: 487-1207.
- KOCH, K., 1992. *Die Käfer Mitteleuropas, Ökologie* 3: 5-389. Goecke & Evers, Krefeld.
- LOHSE, G. A., 1983. 28. Unterfamilie Ceutorhynchinae. In: *Die Käfer Mitteleuropas* (H. Freude, K. W. Harde & G. A. Lohse, eds) 11: 180-253. Goecke & Evers, Krefeld.
- LUCHT, W. H., 1987. *Die Käfer Mitteleuropas, Katalog*: 1-342. Goecke & Evers, Krefeld.
- MEIJDEN, R. VAN DER, 1990. *Heukels' flora van Nederland*: 1-662. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- MENNEMA, J., A. J. QUENÉ-BOTERENBROOD & C. L. PLATE, 1985. *Atlas van de Nederlandse Flora 2: Zeldzame en vrij zeldzame planten*: 1-349. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht.
- MORRIS, M. G., 1991. A taxonomic check list of the British Ceutorhynchinae, with notes, particularly on host plant relationships (Coleoptera: Curculionidae). – *Entomologist's Gaz.* 42: 255-265.
- SCHERF, H., 1964. Die Entwicklungsstadien der mitteleuropäischen Curculioniden (Morphologie, Bionomie, Ökologie). – *Abh. senckenb. naturforsch. Ges.* 506: 1-135.
- SCHOLZE, P., 1991. Zu Vorkommen und Verbreitung von Rüsselkäfern (Col., Curculionidae) in Nordharz und Vorland. – *Entomologische Nachrichten und Berichte* 35: 73-81.
- TEMPÈRE, G. & J. PÉRICART, 1989. Coléoptères curculionides. Quatrième partie. – *Faune Fr.* 74.: 1-534.
- WEEDA, E. J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1987. *Nederlandse oecologische flora: wilde planten en hun relaties* 2: 1-304. IVN, VARA, & VEWIN, Amsterdam.

Geaccepteerd 25.i.1995.